

УРОК
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
9 КЛАС

Безсполучникове
складне речення

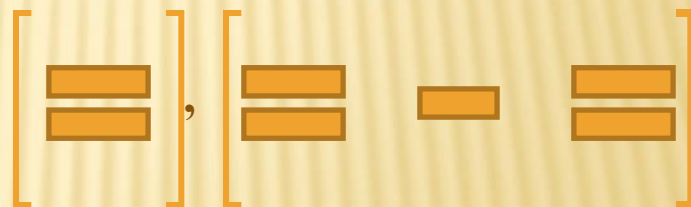
ЗМІСТ

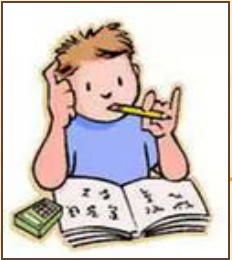
- 1.Безсполучникове складне речення .**
- 2. Сміслові відношення між простими реченнями у безсполучниковому складному та зв*язки.**
- 3. Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні:**
 - А. Кома та крапка з комою між частинами безсполучникового складного речення.**
 - Б. Двокрапка між частинами безсполучникового складного речення.**
 - В.Тире між частинами безсполучникового складного речення.**
- 4. Тест “Перевір себе”.**

Безсполучниковим складним реченням називається речення, частини якого об'єднані в єдине ціле без сполучників чи сполучних слів, а тільки за допомогою інтонації.

- Не хвали сам себе, нехай тебе люди похвалять (Народна творчість).

СМИСЛОВІ ВІДНОШЕННЯ МІЖ ЧАСТИНАМИ БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ

1. Речення з
однорідними
частинами, які є
синтаксично
рівноправними

Одночасність
подій і явищ

Послідовність
подій і явищ

Зіставно-
протиставні
відношення

1. Речення з
неоднорідними
частинами, одна з
яких залежить від
іншої

Одне
речення
пояснює
інше

Безсполучникові складні речення з однорідними частинами, які є синтаксично рівноправними

- Садок вишневий коло хати, хрущі над вишнями гудуть, плугатарі з плугами йдуть. (Т.Шевченко)
[...], [...], [...]. Сміслові відношення одночасності дій

- Навколо все більше густів сірий морок, за ним ішла вечірня година.

[...], [...]. Сміслові відношення послідовності дій

- Не тополю високу вітер нагинає, дівчинонька одинока долю зневажає .

[...], [...]. Сміслові відношення: зіставно-протиставні

Безсполучникові складні речення з **неоднорідними** частинами, одна з яких залежить від іншої

- **Огонь гасне зовсім- у хаті стало темно**
[...] - [наслідок ...]. *Наслідкові* смислові відношення
1 речення вказує на причину, 2- на наслідок

- **Грицько стулив рота: вода вже сягала йому до очей** (М. Рильський)
[...] : [причина...]. *Причинові* смислові відношення

- **Прийде осінь – у засіках буде хліб золотий** (Десняк)
[умова] : [причина...]. *Умовні* смислові відношення

- **Зайде сонце – Катерина по садочку ходить.**
(Т. Шевченко)

[час ...] : [...]. *Часові* смислові відношення

- **Вірю: розум темне зло поборе** (М.Руденко)

[...] : [доповнення...].

Доповнювальні смислові відношення

- **Тільки тепер Богдан упізнав: до нього сходишками
спускалася Ярина .**

[...] : [пояснення, уточнення...]. *Пояснювальні* смислові
відношення

Смислові зв'язки між простими реченнями в усному мовленні виражаються інтонацією:

Інтонація переліку (кожна частина вимовляється з підвищенням голосу)

- Гаснуть у плавнях летючі комети, тихо вмирає на заході ніч (А. Малишко)

Інтонація пояснення (слово логічно наголошується)

- І досі сниться: під горою між вербами та над водою біленька хаточка (Т.Шевченко)

Інтонація зіставлення (перша частина вимовляється підвищеним тоном, друга – зниженим)

- На небі сонце-серед нив я (М.Коцюбинський)

НА ПИСЬМІ ІНТОНАЦІЯ ВІДОБРАЖАЄТЬСЯ ЗА ДОПОМОГОЮ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ: КОМИ, КРАПКИ З КОМОЮ, ДВОКРАПКИ, ТИРЕ

Кома ставиться між частинами безсполучникового складного речення, якщо ці частини виражають **одночасність** або **послідовність** дій чи явищ і вимовляються з інтонацією переліку

- Бузково пахне вечорова тиша, садками ніч крадеться у село.

Крапка з комою ставиться між частинами безсполучникового складного речення, якщо ці частини:

- далекі за змістом;

● Шелестить пожовкле листя по діброві; гуляють хмари;
сонце спить; ніде не чуť людської мови.

-дуже поширені і в середині їх уже є свої розділові знаки.

● Непримітно час минав, непримітно сонце пливло до спокою, воно вже так низько сіло; понад самою землею стоїть його іскристе коло, розстилаючи аж червоний світ по траві. (П.Мирний)

Між частинами безсполучникового складного речення ставиться **двокрапка**, якщо друга частина речення :

- ❖ виражає причину того, про що говориться в першій частині речення
(до неї можна поставити питання **чому?**
частини можна з*єднати сполучниками **бо, тому що**)

● Здригалася глухо земля: у сусідів була
важка артилерія (Ю.Яновський)

[...] : [причина...].

● Здригалася глухо земля, тому що у сусідів була
важка артилерія (Ю.Яновський)

((Ю. Яновський)
чому?
↓), (тому що ...).

- ❖ розкриває , пояснює зміст першої частини речення
(можна вставити **а саме**)

● Надвечір хвилююча новина облетіла
все місто: дослідна ділянка дала
триста вісім пудів хліба (М.Стельмах)

[...] : [пояснення...].

● Надвечір хвилююча новина облетіла
все місто, а саме: дослідна ділянка дала
триста вісім пудів хліба (М.Стельмах)

[...а саме] : [...].

Між частинами безсполучникового складного речення ставимо **тире** за таких умов :

1. Зміст частин речень **протиставляється** (між реченнями можна поставити сполучники **а, але**).

● Ще сонячні промені сплять-досвітні вогні вже горять. (Л.Українка)

2. Якщо в першому реченні вказується на **час** та **умову** того, про що говориться в другому реченні (речення можна з*єднати сполучниками **коли, якщо, хоч**).

● Блискавка блисне-камінь трісне. (коли?)

[час] - [...].

● Посієш зерно золоте-забринить пшениця, як струна.

(при якій умові?)

[умова] - [...].

3. Якщо друге речення виражає **наслідок, результат, висновок** із того, про що йдеться в першому (речення можна з*єднати сполучником **так що**).

● **Невдало женився-день за хмару закотився.** (Народна творчість)

[...] - [**наслідок**].

4. Друге речення містить **порівняння** з тим, про що йдеться в другому реченні (між реченнями можна поставити сполучники **немов, наче, як**).

● **Говорить-шовком вишиває.** (Народна творчість)

[...] - [**порівняння**].

5. Друге речення виражає **швидку зміну подій** (їх можна з*єднати сполучником **і**)

● **Одчинились двері-мачуха.**

Двадцять п'яте січня

Безсполучникове складне речення

Тест “Перевір себе”

1. *Безсполучниковим складним є речення*

- А Вітерець дихнув – і жовта комишина, надломлена на самій середині, так жалібно, так сумно заспівала.
- Б Виявляється, що дорослі ведмеді дуже пристрасні математики.
- В Вже пахло морем: ось-ось воно мало з*явитися із-за обрїю.
- Г Далеко від степу вже люди чули, як ночами стугонїла земля.

2. *Неоднорідними є частини в безсполучниковому складному реченні:*

- А Місяць на небі, зіроньки сяють, тихо по морю човен пливе.
- Б Малі озерця блискають незлісно, колише хмара втомлені громи.
- В У гаю, гаю вітру немає; місяць високо, зіроньки сяють.
- Г Воду для пиття наш куточок носить аж з лісу: там вона набагато смачніша, аніж колодязна.

3. *Двокрапку треба ставити в реченні (розділові знаки пропущено) :*

А Став у хоровод танцюй.

Б А ще таку я вирізьблю картину зі всіх дворів збігається рідня.

В З високих круч луна орлиний клекіт лиш тихі води все стоять мовчазно.

Г Небо було синіше від моря море було синіше од неба.

4. *Пунктуаційні помилки допущено в реченнях:*

А Дерева розпускають сонні віти, над ними угорі-пташиний спів .

Б Стеле м*якенько - лиш твердо спати.

В Чудовий краєвид послався понад ним – стави, лисніючи у сяєві нічнім, один до одного горнулися пестливо.

Г Не спіши язиком: квапся ділом.

Д Я тягнусь догори і сам собі не вірю: від зарічки знову над нашою хатою пролітають лебеді!

5. Речення Кричать сови, спить діброва, зіроньки сіяють (Т.Шевченко)
треба вимовляти з інтонацією :

- А переліку;
- Б зіставлення;
- В пояснення.

6 . Установіть відповідність:

*Смислові відношення
між частинами*

- 1. одночасність подій;
- 2. наслідкові ;
- 3. зіставно-протиставні;
- 4. доповнювальні.

Речення

- А. То не хмара – біла пташка хмарою спустилась.
- Б. Латагтя ніжилось в озерах, хитали ряску карасі.
- В. Посієш вчинок – виросте звичка.
- Г. Мати вірила: земля усе знає.

7. Між частинами безсполучникового складного речення треба поставити кому в рядку (розділові знаки пропущено) :

А Знай одно не каюсь я не плачу.

Б Сонце зійде лід розтане.

В Летять і квілять в небі журавлі цвітуть сади пшениця колоситься

Г Як не збагнути нам не вічна не безмежна Землі зелена кров і щедра доброта.

8. Між частинами безсполучникового складного речення треба поставити двокрапку в рядку (розділові знаки пропущено) :

А Ми знаєм усміхнеться й нам весна .

Б Тріпотять на вітрі явори шурхотить і опадає листя.

В Не могили в степу запорожці на чайках пливуть.

Г Цвіте весна садами молодими шумлять вітри.

9. Між частинами безсполучникового складного речення треба поставити тире в рядку (розділові знаки пропущено) :

А Чайки сідають на воду креслять блакить ластівки.

Б Прошуміла за вікнами злива відгриміла за обрій гроза.

В Ідеш в життя відкрий себе самого.

Г Не раз кажу змагайся і шукай.

10 . Правильно поставлено розділові знаки в реченні?

А. На ясні зорі, і на тихі води щемлива доле виведи мене

Б. На ясні зорі, і на тихі води, щемлива доле, виведи мене

В. На ясні зорі і на тихі води, щемлива доле виведи мене

Г. На ясні зорі і на тихі води, щемлива доле, виведи мене.

11. Між частинами безсполучникового складного речення треба поставити тире в рядку (розділові знаки пропущено) :

А Навчитись легко навчити важко.

Б Учневі удача учителеві радість.

В Мало хотіти треба уміти.

Г Завтра буде дощ ластівки літають низько.

12 . Між частинами безсполучникового складного речення треба поставити двокрапку в рядку (розділові знаки пропущено) :

А Дівка не без щастя козак не без долі.

Б Пам*ятай читати красиво.

В Молодість плечима міцніша старість головою.

Г Молодий охочий на битву старий на думу.

